

خلاصه طرح «بررسی وضعیت اشتغال فارغ التحصیلان فعال فرهنگی دانشگاه فردوسی»

تدوینگران طرح: جناب آقای رحمان سلیمان پور، جناب آقای احمد موسمی، سرکار خانم زهرا جلیلی

تحقیق حاضر به منظور بررسی وضعیت اشتغال فعالان فرهنگی دانشگاه فردوسی مشهد که طی دهه ۹۰ فارغ التحصیل شده‌اند، انجام شده است. داده‌های تحقیق با روش پیمایشی و از طریق پرسشنامه محقق ساخته گردآوری شده است. جامعه آماری فارغ التحصیلانی بودند که در تشکلهای دانشجویی فعالیت داشتند. با برآوردهای آماری از بین جامعه هدف ۲۰۰ نفری فارغ التحصیلان که پرسشنامه در اختیار آنان قرار گرفت، در نهایت ۸۴ نفر پرسشنامه را تکمیل نمودند و داده‌هایشان مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. یافته‌ها نشان دادند که درصد بالایی از فعالان فرهنگی شاغل هستند (۸۱ درصد) و تعداد افراد بیکار بسیار محدود بود (۷ درصد) و حدود ۱۲ درصدی از آنان نیز مشغول به تحصیل هستند. این یافته با تحقیقات پورآتشی و زمانی (۱۴۰۰)، رضوی و همکاران (۱۳۹۹)، خوشنویسیان و همکاران (۱۳۹۵)، سلیمانپور و حسینی (۱۳۹۰)، خسروی و سلیمانپور (۱۳۸۸)، شیرینی و همکاران و گزارش وزارت علوم تحقیقات و فناوری (امیر ارجمندی و جهانگیری (۱۳۹۹) در خصوص نرخ بالای بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی همخوانی ندارد. گرچه بررسی‌های آنان برای همه فارغ التحصیلان فعال و غیر فعال فرهنگی و در زمان‌های مختلفی انجام شده است. همچنین شاخص‌های آماری اخیر درگاه ملی آمار ۱۴۰۱ نیز نرخ ۱۳.۲ درصدی بیکاری فارغ التحصیلان آموزش عالی را نشان می‌دهد و نرخ ۳۹.۷ درصدی این قشر نسبت به کل جمعیت فعال بیکار را نشان می‌دهد. این امر بیانگر آن است که وضعیت اشتغال در بین فارغ التحصیلان فعال فرهنگی نسبت به سایر دانشجویان و جمعیت فعال، به مراتب بهتر است و نیز نرخ بیکاری در این گروه در حد پایین‌تری نسبت به دانشجویان غیرفعال قرار دارد. در این قضیه آنچه اهمیت دارد گزارش نرخ بالای اشتغال نیست، بلکه آمار پایین بیکاری است که این گروه دانشجویی را از سایر فارغ التحصیلان متمایز کرده است. به عبارتی تلاش برای دستیابی به شغل برای این گروه مورد نظر بیشتر به نتیجه رسیده است. علل و دلایل آن را هم در رویکردهای نظری مطرح شده و هم روایت‌های افراد مصاحبه شده می‌توان یافت.

بر مبنای رویکردهای نظری مطرح شده در تحقیق، تشکلهایی که دانشجویان در آن فعالیت دارند مستعد سرمایه‌های مختلفی است که دانشجویان بدان دست می‌یابند تا قابلیت‌های خود را به عنوان نیروی فعال جامعه ارتقاء دهند. به اعتقاد بورديو چنین میدان‌هایی می‌توانند دارند و یا سازنده سرمایه فرهنگی- انسانی، سرمایه اجتماعی، سرمایه نمادین و سرمایه اقتصادی باشند که دانشجویان را قادر می‌سازد با کسب این سرمایه‌ها امتیازات ویژه‌ای نسبت به سایر دانشجویان در بسیاری از زمینه‌ها به ویژه اشتغال‌یابی و اشتغال‌زایی بدست آورند. به اعتقاد بورديو سرمایه جز در ارتباط با میدان وجود و کارکرد ندارد. بر این اساس افراد ضرورتاً برای دستیابی به سرمایه‌های مختلف، وارد میدان‌های دارای سرمایه شده و برای دستیابی به آنها تلاش کنند. این موضوع بیانگر آن است که افراد در عین اینکه لازم است وارد تشکلهای می‌یابند تا بتوانند سرمایه‌مدار شوند باید در راستای دستیابی و ارتقاء آن نیز تلاش نمایند. به عبارتی ورود و عضویت صرف، دال بر کسب سرمایه نخواهد بود. از طرفی بورديو معتقد است سرمایه‌ها روند پویایی دارند و قابل تبدیل به نوع دیگری از سرمایه هستند. به طوری که وجود سرمایه‌ای خاص در تشکلهای به معنای عدم دستیابی به سایر سرمایه‌ها نخواهد بود و چه بسا در بلندمدت افراد بتوانند به سرمایه مختلف به واسطه نوعی از سرمایه که در تشکلهای بدست آورده‌اند، دست یابند.

بر این اساس و با توجه به یافته‌ها تحقیق، فارغ التحصیلان فعال فرهنگی عمدتاً در پی دستیابی و یا ارتقای سرمایه فرهنگی در حله نخست، سپس سرمایه‌های اجتماعی، سرمایه‌های نمادین و نهایتاً سرمایه‌های اقتصادی هستند. این اولویت‌بندی بنا بر انگیزه‌های ورود به فعالیت‌های دانشجویی و محاسنی که تشکلهای دانشجویی برای آنان به دنبال دارد تعیین شده است. عدم توجه کافی به سرمایه اقتصادی و تا حدودی

سرمایه نمادین می‌تواند به علت ظرفیت‌های محدود میدان تشکل‌ها باشد؛ در عین حال دستیابی به آنها در بلند مدت با تبدیل سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی قابل حصول است. به طور مثال وجود سرمایه‌های فرهنگی و اجتماعی می‌تواند دستیابی به شغل را تسهیل کند و شغل نیز عرصه‌ای برای کسب سرمایه‌های نمادین و اقتصادی خواهد شد.

سرمایه‌های فرهنگی شامل مسئولیت‌پذیری اجتماعی، یادگیری کارگروهی، کسب تجارب مختلف، توانایی سخنوری و حل مسئله و... است مورد توجه فعالان فرهنگی قرار داشته است. با تقویت این سرمایه‌ها فرد می‌تواند انگیزه و روحیه نقش‌آفرینی اجتماعی بالاتری نیز بدست آورد. این قضیه در تحقیقات علی‌آبادی و همکاران (۱۳۹۵)، نقیب‌زاده و جانزاده (۱۳۸۹)، ابوالحسنی (۱۳۸۸) و کریمی و خالق پناه (۱۳۸۸) به نوعی مورد توجه و بررسی علمی قرار گرفته و نتایج آنان با دست‌آوردهای این تحقیق مطابقت دارد. در اولویت بعدی سرمایه‌های اجتماعی هستند که به‌عنوان ظرفیت‌های وجودی تشکل‌های دانشجویی شناخته شده و دانشجویان مورد مطالعه برای دستیابی به آن‌ها عضویت و فعالیت داشته‌اند. مواردی از قبیل وجود شبکه‌های پیوندی قوی دوستان و ضعیف افراد داخل و خارج از دانشگاه، برگزاری مراسمات مختلف و اعتمادسازی و فعالیت‌های علمی بین رشته‌ای از این جمله‌اند که در تحقیقات حجازی و همکاران (۱۳۹۷)، نوذری و کریمی (۱۳۹۶)، سعیدی رضوانی و همکاران (۱۳۸۹)، ابوالحسنی (۱۳۸۸) و کریمی و خالق پناه (۱۳۸۸) ذیل مفهوم سرمایه اجتماعی مورد بررسی قرار گرفته که به طور غیرمستقیم و از طریق کانال‌های غیررسمی بر اشتغال افراد تأثیرگذار است. سرمایه نمادین را دانشجویان عمده‌آ از خلال تعاملات و فعالیت‌های علمی- فرهنگی جستجو می‌کنند و کمتر در عمل نشان داده می‌شود، هرچند اشارتی در خصوص زد و بندهای انتخاباتی، تلاش برای حفظ سمت، تقویت روابط اجتماعی داخل و خارج دانشگاه، رشد شخصیت و ... شده است. همین موضوع به نحوی بارزتر در مورد سرمایه اقتصادی نیز صدق می‌کند؛ به طوری که نتایج نشان می‌دهد که دانشجویان با انگیزه‌های مالی وارد فضای فرهنگی دانشجویی نمی‌شوند و نیز آن را از محاسن کم اهمیت با بی‌اهمیت تشکل‌های دانشجویی می‌دانند اما در مقابل از معایب مهم تشکل‌های دانشجویی شمرده شده است. بر مبنای رویکرد نظری شبکه‌ای لین سرمایه اجتماعی را به مثابه منابع نهفته در ساختار اجتماعی تعریف می‌کند که با کنش‌های هدفمند قابل دسترسی یا گردآوری است. از نظر او دستیابی به منابع اجتماعی و استفاده از آنها می‌تواند به موقعیت‌های اجتماعی- اقتصادی بهتری منجر شود. همچنین شبکه‌ها و پیوندهای ارتباطی شکل گرفته بین افراد احتمال شکاف ساختاری را پایین آورده و استفاده از این سرمایه‌ها را تسهیل می‌کند. نتایج بدست آمده از این تحقیق نیز مؤید مفروضات نظری فوق‌الذکر است؛ هرچند اولویت‌بندی و درجه اهمیت سرمایه‌های میدان‌ها را تعیین نمی‌کند یا توجهی بدان ندارد. این در حالیست که شواهد این تحقیق نشان می‌دهد که دانشجویان بیشتر برای دستیابی به کدام نوع از سرمایه اجتماعی و یا افزایش کدامیک اقدام به ورود و فعالیت در تشکل‌های دانشجویی می‌کنند. اینکه چرا چنین اولیوی در گزینش سرمایه‌ها وجود دارد نیازمند تحقیق با متد دیگری است.

نکته دیگری که حائز اهمیت است آمار اشتغال و بیکاری گروه زنان فارغ‌التحصیل آموزش عالی است. در حالی که گروه‌های زنان بر اساس داده‌های درگاه ملی آمار و تحقیقات مرتبط نشان از بیکاری بالای زنان و اشتغال پایین آنان دارد، در گروه‌های فعال فرهنگی زنان آمار بیکاری ۱۰.۳ درصد و آمار اشتغال ۷۹.۳ درصد است که نسبت به کل جمعیت فارغ‌التحصیل فعال وضعیت اشتغال و بیکاری بهتری را نشان می‌دهد. هر چند تفاوت‌های آماری با گروه مردان به نسبت خاصی در شاخص اشتغال پایین‌تر و در شاخص بیکاری بالاتر است. این موضوع در آمارهای کل جمعیت فارغ‌التحصیل نیز صادق است.

در نهایت یافته‌های تحقیق تأیید کننده مدل نظری طراحی شده است که نشان می‌دهد فعالیت‌های فرهنگی منجر به کسب سرمایه‌های مختلف فرهنگی، اجتماعی، نمادین و اقتصادی می‌شود و نیز به طور قابل توجهی بر دستیابی به شغل و یا خوداشتغالی اثر گذار است؛ هر چند ممکن است در برخی موارد به صورت غیرمستقیم و از طریق کانال‌های غیررسمی محقق شود. ماهیت فعالیت‌های فرهنگی علیرغم معایب و محدودیت‌های موجود، تسهیل کننده مسیر دستیابی به انواع سرمایه‌هاست؛ به طوری که دانشجویان را افرادی فعال، خلاق، توانمند و مسئولیت‌پذیر رشد می‌دهد. با این حال نباید از معایب و محدودیت‌های موجود غافل شد. در نظریات بوردیو یکی از مصادیق سرمایه

فرهنگی کسب دانش است. فضای فعالیت‌های فرهنگی عرصه‌ای برای کسب دانش توأم با تجربه است. در عین حال مهم‌ترین مسئله‌ای که حضور در تشکل‌ها برای فعالان فرهنگی داشته بحث افت تحصیلی و لطمه درس است؛ به عبارتی بخشی از سرمایه‌های موجود در میدان دانشگاه را از فعالان فرهنگی می‌گیرد. بنابراین توجه به این موضوع از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است چرا که نباید فعالیت‌های درسی دانشگاه با فعالیت در تشکل‌ها تداخل داشته یا در تضاد با یکدیگر منجر به اتلاف یا تضعیف سرمایه‌های هر میدان شود. از این رو مسئولین ستادی و دانشگاهی با برنامه‌ریزی در جهت رفع موانع موجود بر سر راه دانشجویان و تشکل‌های دانشجویی می‌توانند از این ظرفیت‌های موجود دانشگاه به نفع خود و جامعه استفاده نمایند. چشم انداز آینده دانشگاه باید افزایش میزان اشتغال و کاهش بیکاری باشد که با برنامه‌ریزی و توجه به ظرفیت‌های ساختاری و اجتماعی اصناف و تشکل‌های دانشجویی تحقق آن دور از انتظار نیست.